

*Prof. Pierangelo Sequeri író, zeneszerző,
a római II. János Pál Teológiai Intézet elnöke,
egyházzenesz*

AZ EUCHARISZTIA ÜNNEPLÉSE ÉS A SZENT ZENE

Bevezetés

Az eucharisztikus ünneplés zenével történő kiegészítése mindent átfogó [totális] történés: nem csak a szertartásba beillesztett vokális vagy hangszeres zenedarabokra vonatkozik. A zeneiség és a csend különböző formái, a cselekmény és a színtér tempója és ritmusa, a fények és a terek vibrálásai mind-mind szerves részét képezik az eucharisztikus ünneplés zeneiségének. A szertartások zenéire vonatkozó teológiai és pasztorális kultúrában kikopott a szokásból az eucharisztikus ünneplés mindent átfogó [totális] szertartásként való kezelése. A szentmisére szerzett és ott előadott zene specifikus problémájának aztán két fronton kell megvalósítható egyensúlyi pontokat találnia: a generációs hagyomány és a megosztható kreativitás, a tónus hangneme és a zenei nyelvezet új paradigmái között. Példákkal szolgálunk a lehetséges megoldásra.

1. „Nagylelkűbb” teológia a szertartások számára

A liturgikus zene terén végzett kutatások körében nem egyszerű kérdés, hogy miként mutassunk utat azoknak, akik fáradhatatlanul, hozzáértéssel ennek szentelik magukat. Még ma is ritka jószág az a – teológiai és zenei – műveltség, amely az oktatásához szükséges. A kívülállás és elhanyagoltság túlságosan hosszú nyúlt időszak után a kreatív okosság türelmes reformjára van szükség, ami a tantervekben nem áll rendelkezésre és szakmailag nem magától értetődő.

Mindenesetre úgy tűnik, hogy már most konstruktívabb hozzáállást érdemel az, hogy olyan alkalmazási területeket nyitunk meg újból, ame-

lyek egyformán képesek vonzani a szakértelmet és a szenvedélyt, amelyek birtokában felkészült és nagylelkű fiatal zenészek várják a bátorítás jeleit. Sokféle kommunikációs nehézség létezik, amelyeket tovább súlyosbít a meddő előítélek és untató provokációk tehetetlenségi ereje. Most már túl kell lépni a középszerű viták és a kisebb igazítások korszakán. Ehhez viszont elengedhetetlen a széles kulturális látókör és a magasan szárnyaló vallási lelkület. Mindenekelőtt – friss levegőként – megújult odafigyelésre van szükség. Igazi műveltségre, igazi szenvedélyre. Nem modoros szemrehányásokra vagy általánosításokra, hanem olyan elmésségre és ügyességre, amely érzelmileg kötődik a keresztény énekes imádság összetett spirituális ügyéhez. Olyan emberekre, akiknél nem az az érzésünk, hogy céljuk csupán a saját vájt fülű hallgatóságuk bővítése vagy a személyes monasztikus mintájuk általánossá tétele. Olyanokra, akik a közös hasznosságra odafigyelve osztanak meg értékes kincseket, mert hiszen az Egyházban *minden karizmának* ilyennek kell lennie ahhoz, hogy hitelesnek minősüljön, még ha olyan csodáról is van szó, amely énekekre fakasztja az angyalokat.

A vonóval vagy a karmesteri pálcával való ügyes bánásmód egy dolog, míg a vallás és az imádság terén meglévő zenei műveltség egy teljesen másik történet. Egyébként a civil kultúránkban is problémaként vetődik fel a kapcsolat a gondolatgazdag zene, a művészi zene, a szórakoztató zene és a populáris zene között, nem beszélve a lélek finomítására irányuló nevelés és az öncélú kikapcsolódás megnyilvánulásai közötti egyensúly kérdéséről. Kétségtől komolyabb kérdések ezek, mint amire a közhelyek alapján gondolhatnánk.

A mi esetünkben a szakrális művészet és a templomi zene témájával kapcsolatos érvrendszer és gyakorlat minőségében is óhatatlanul visszatükröződik az a késedelem, amely a művészi és kulturális szakosodás tanterveinek kialakításában mutatkozik, már csak annak távlatában is, hogy a szakmai hozzáértés megüsse a legjobb vallásos fogékonyságunk szintjét.

Másfelől ugyanennyire igaz az is, hogy – az érzelmi kötődések és a meggyőződések síkján – súlyos gondok vannak a hit nyilvános megvallásának spirituális minőségével és a szertartások esztétikájával. A tanító

szándék, a doktrína objektivitása, a kifejezőmódbeli elevenség olyan vonatkoztatási értékeknek tűnnek, amelyek felé erőteljesen elbillentünk ahhoz az esztétikai-szemlélődő szintézishez képest, amelynek az imádásnak és a dicsőítésnek a szertartás során megjelenő – nyilvános és közösségi – gesztusát kíséernie kell. A hit megvallásában a liturgikus *előadás* [*performance*] pótolhatatlan és egyedülálló jellegének kétségkívül vissza kell nyernie intenzitását és varázsát.

Ezen a téren segítő lenne az intézményi bátorítás, amely mindennek előtt maguknak a liturgikus szövegeknek a költői, prozódiai és zenei újragondolásából fakadhatna. A reform testesztaszabása ezen a szinten bizonyára a már széles körben rendelkezésre álló hangszerelés kontextusában nyilvánulhatna meg. Ez közvetlen előnyökkel járna az alapvető szöveg-repertoár spirituális koherenciája és a hozzá leginkább illő zenei invenciónak adandó formai iránymutatás terén.

Elképzelhető lenne, hogy szélesebb, példajellegű kínálatban álljanak rendelkezésre az eucharisztikus ünneplés céljára kiegészítő, *költői* szövegek (formulák, invokációk, himnuszok, zsoltárok, trópusok)? Ha jól kezeljük, ez a kiigazítás egy békéltető bátorítás is lenne a szabad – és ugyanakkor konvergens – *zenei* kreativitás alkalmazására, egy új liturgikus hagyomány kialakulása érdekében: nagyszerű lépés lenne előre, szemben a véletlenszerű és párhuzamos természetből való válogatás kényeszerű kompromisszumával. A hit liturgikus és zenei kánonja az első évezred kereszténységében a *lex orandi* és a *lex canendi* közötti, lényegileg elszakíthatatlan – és bizonyos módon szétválaszthatatlan – összeköttetés keretein belül alakult. A zeneművészet nem keresztény liturgia. Viszont a keresztény liturgia kétségkívül egyszerre zeneművészet is, abban a legátfogóbb értelemben, ahogy azt a lélek és test közötti kötelekerekre vonatkozó ősi esztétikai bölcsesség értette, amiben a közösség spirituális érzékei alakulnak. Nem a keresztény tanítás [*doktrína*] pusztá átadása, vagy egy szertartás formális végrehajtása. Nem valamiféle egyéni művésziesség kifejező színre vitele, vagy egy közösségi összejövetel ünnepi túláradása. Az élő szó hangzása, prozódiaja, ritualizációja lényegi részét képezte a liturgikus kánon kialakulásának.

2. Az eucharisztikus ünneplés „kifinomultabb” pasztorációja

A közösségi keresztény eucharisztikus ünneplés – a szó, a tett, a megjelenítés – esztétikai-spirituális összehangolásának esztétikai munkája kényes feladat. Kifinomult ügyességet és szolgálatkész alázatot kíván. Itt a megfelelő távolságra kell elhelyezni a tanító és érzelmi, társas és gyakorlati tényező valamennyi szokásos utilitarisztikus értékét. Még a mindennapi vallásos élet intellektuális és gyakorlati formájával kapcsolatosakat is.

A szokványos hitéletnek az eucharisztikus ünneplés idejére történő összesűrítésének és felfüggesztésének pótolhatatlan értéke van, amely gondos odafigyelést igényel a maga, mással nem helyettesíthető, szimbolikus különbözőségében. A szertartásosság túlhaladásának pontosan a közösségi szertartás letisztultabb spirituális vonzása irányában kell haladnia, amely bevezet a szent jelenlét és cselekmény misztériumába. Ellenkező esetben csak a menekvés és a csoportosulás kötelességen felüli [*supererogatív*] gyakorlatait termeljük újra, a misztérium éltető erői pedig nem felszabadulnak, hanem inkább elvesznek.

A lelkület ismét az, amit II. János Pál idézett meg az egyik katekézisében annak szükségességét illetően, hogy „*fedezzük fel és éljük szüntelen az imádság és a liturgia szépségét*”. A kultuszt meg kell tisztítani „*a stílusbeli elmosódottságoztól, a hanyag kifejezési formáktól, a pongyola és az ünneptelt cselekményhez kevésbé illő zenéktől és szövegektől*”: nem csupán „*teológiaiailag pontos*” formulákkal, hanem „*szép és méltóságos*” móddal is. Ebből következik az arra való felhívás, hogy a keresztény közösség végezzen komoly lelkiismeret-vizsgálatot, hogy így egyre inkább visszatérjen a liturgiába „*a zene és az ének szépsége is*”. A lényegi célkitűzés, amely az imádság és az eucharisztikus ünneplés összességének szabályozó kritériumát is adja, továbbra is ez marad: „*A legmagasabban szárnyaló zene az..., amely a szíveinkből száll fel. És Isten pontosan arra vár, hogy ezt a harmóniát hallhassa ki liturgiáinkból.*”

A kritérium tehát nem a művészi forma, a vallásos szöveg, a szertartás önmagának elegendő és önmaga körül forgó sztereotípiája. Az ősi keresztény bölcsesség (Szent Ambrus, Szent Ágoston) szerint sok-

kal inkább olyan spirituális minőség és stílusvonás, amely a különféle elemek – a szó és a zene, a gesztus és a ritmus, a kontextus és a részese-
dés, a szív intenzitása és a jelenlét minősége – mindenkor szükséges *esztétikai arányát* a helyére teszi.

Ez az arányosság megvalósulhat nagyon egyszerű, vagy akár nagyon gazdag szintű kidolgozottság és felszerelések mellett is, de mindig a helyére kell, hogy kerüljön egy olyan zenei gesztus szép és méltóságteljes módján, amely illik a hithez és a misztériumhoz. A Lélekre [*Spiritus*] érzékeny szív zenéje, amely hozzájárul az Istenhez forduló imádság szépségéhez, a legmagasabb szintű és legmeghatározóbb esztétikai szabályozó alapelv. Az egyszerű és szerény eszközökkel ellátott kis, falusi templomnál ugyanúgy, mint a nagy székesegyháznál, amely magasan szárnyaló és példaértékű formákat inspirálhat. Abban reménykedhetünk, hogy ezen nyomvonal mentén el lehet kezdeni emelni a templomi zenét övező figyelmet kísérő gondolatok és gyakorlatok színvonalát is. Felül-
emelkedve az egyszerű, modoros ellenvélemények – ritmus és gitárok, érzelgősség és dalocskák, a gregorián és a nagy polifónia – nullpontján. Adható ennél több is.

Asajtó napirendjén szereplő közhelyektől való túlzott függés kapcsán, amely még a legjobb szándékú keresztény ítéletalkotásban is vezethet némi tudattalan torzuláshoz, felvetek két – meglátásom szerint ösztönző – kérdést.

Feltették maguknak valaha a kérdést, hogy miért van az, hogy a népzene és népies zene legtávolabbi hagyományainak felettébb művelt (és csodálatra méltó) felélesztésének közegében a vonatkozó vallásos, keresztény hagyomány esetében miért legfeljebb csak néhány ironikus – „*Mira il tuo pop*” [szó szerint: „*Tekints le a popzenére*”, szójáték a „*Mira il tuo popolo*”, vagyis „*Tekints le népedre*” kezdetű népszerű olasz vallásos műdallal] jellegű – antológiára futotta? Továbbá: nem teszi Önöket kíváncsivá az a tény, hogy a gregorián ének, amely a legcsekélyebb érdeklődést sem váltotta ki a művelt zenészekből, amíg a közönség közkeletű imádsága volt (többnyire az adaptálásai és népszerű előadásmódjai elkerülhetetlenül adódó formáiban), csak mostanság vált a térdhajtó esztétikai csodálat tárgyává és a *kultikus* koncertmaratonok témájává?

3. A szertartás „szolgálatában álló” zenei humanizmus

Az akár már csak egy fokkal is árnyaltabb gondolkodásmód mindenekelőtt segítene elkerülni az afféle szép templomi zene ellentmondásosságát, amelynek ahhoz, hogy tényleg szép lehessen, egyszerűen el kellene hagynia a népies karszerűségét, az affektált hanglejtést, a gesztus egyszerűségét, a szöveg közlékenységét.

Nem úgy kellene gondolkodni, hogy azzal azt sejtetjük, hogy mindez már végzetesen összeegyeztethetetlen a keresztény imádság belső vonásával és méltóságos eleganciájával. Valójában a keresztény liturgia szépségét adó különbséget komoly munkával lehet elérni, nem pedig egy nosztalgikus hártási gesztussal. Az emberi emlékezeten túli hagyományban valamennyi hangszernek szent eredete van, és mindegyiknek megvan a profán története is (a nádorgonát is beleértve). Az eredeti kereszténység, nagyon helyesen, erőteljesen távol tartotta magát (akárcsak egyébként a legjobb, kereszténységen kívüli spirituális hagyomány is) a fogyasztói és szórakoztató célú hangszerhasználatától (amely abban a közegben az egyedüli volt). Akkor tért vissza a hangszeres zenéhez (egyébként a félreérthetetlen bibliai hagyományhoz visszanyúlva), amikor képesnek érezte magát arra – az általa alakított zenei hagyomány páratlan spirituális kifinomulásának is köszönhetően –, hogy éreztesse annak szükséges különbözőségét a keresztény eucharisztikus ünneplési közegben. A himnusz- és zoltárelőadásnak a kereszténység által kidolgozott alapvető módozatainak *bevésődése [imprinting]* alakította a kifogyhatatlanul képlékeny nyugati zene alapjellegeit: az azonos rímű modulokat, a strófasorozatokat, a rezponzorium-formulákat, a bibliai verseket és az antifónát. A korál és az ének alapformái a legnyilvánvalóbb nyomai ennek a folytonosságnak, amely egyetemes antropológiai modulokból merít.

Az az abszolút jelentőség, amellyel a kereszténység a zene és a szó társítását – a narrációt, a meditációt, az akklamációt, az *intellectus fidei* és az *affectus fidei* interiorizálását – a keresztény egyházi ének (az úgynevezett „gregorián”) feltalálásával felruházta, olyan kreatív szabadságot és expresszív töltetet alakított ki, amellyel a zene soha nem rendelkezett a megélt érzelem, a mindennapi élet, a vallásos hitvallás irányában. Már említést tettünk (máshol pedig mélyebben is szóltunk) arról, hogy ez a ta-

lálmány mekkora jelentőséggel bírt a nyugati zene egész történetére nézve. Itt most ennek az újításnak két, súlyosan elhanyagolt vetületét domborítjuk ki, amely újítás a keresztény zengő *ének* és zenei *jubilus* formájában öltött testet. Az első abban áll, hogy a keresztény istentisztelet távolságot tartott a korszak legmagasabb filozofikus és vallási lelkületében közkeletű, szenvedélytelen, érzéstelen, arisztokratikus és bennfenteskedő kontemplatív spiritualitástól. A második abban, hogy a *sensus fidei* nép szintjén integrált, közérthető kommunikációja olyan rendkívüli hordozóeszközzé vált, amelyhez fogható nem található a valláskultúra történetében. Nyilvánosan leomlik az arisztokratikus korlát a beavatottak és tanultak felé, akiknek egyedülként volt hozzáférésük a szövegek jelentésének és a szavak értelmének elsajátításához, amik a vallásos lelkület mélységét megadják. A keresztény zene érzelmileg felduzzasztotta a szövegek spiritualitását: minden invokáció, zsoltár, antifóna, olvasmány a szövege értelmében való bensőséges részesezés kollektív művelésére bátorít, amely a közös hit felfogható, benső tartalmát teszi befogadhatóvá. A szövegek mnemonikus ismétlődésekkel, hermeneutikai változatokkal, spirituális applikációkkal (trópusokkal, szekvenciákkal, narrációkkal és reprezentációkkal) gazdagodnak. Az ének a találékonyság és művészi előadásmód magas szintjeire fejlődik, miközben nem veszíti el a kötődést az olyan vokális aktusok megsztható szférájával, amelyek a visszhangját visszaverik, és az erejét megszthatóvá teszik az egész közösség egyes tagjaival.

Soha többé nem vezett el a népies zeneiség és a művelt zeneiség eme kettős regiszterébe belekódolt különbözőség és az, hogy ebből eredően ezek kölcsönösen gazdagítják és kiegészítik egymást. (Nem csak Milánói Szent Ambrusnál. A korai középkorban – amikor az egyházi ének már az esztétikai és monasztikus specializálódás bizonyos szintjét elérte – tehetséges művészek átfésülték a nép nyelvén írott szövegeket és a kiegészítő zenei formákat, hogy az egész közösségnek szóló liturgikus gyakorlatok összességében vett egyensúlyát megőrizték. Pontosan ugyanezt a jelenléget figyelhetnénk meg – ha az elbeszélések beszámolnának nekünk róla – a Tridenti Zsinat utáni, liturgikus és pasztorális reformidőszak során, a szükséges különbségtételekkel a rituális szint és az új zenei kultúra által szolgáltatott valamennyi eszköz használata terén). Ugyanakkor a kötődésük és a kölcsönös ozmózisuk folytonossága feletti állandó örkö-

dés – az egyházi élet összességében – mindig is ösztönözte a különleges gondosságot, hozzáértést, elkötelezettséget, hogy így arányai visszaill-leszkedjenek a korok, érzékenységek, kontextusok fejlődésébe. A hagyomány példászerű idézései és a találékonyság helyénvaló kreativitása közötti harmónia megtalálása adja a liturgikus zene legjobb történetét. A szentségi jelenlét liturgiában bekövetkező megisméltlődésének minden egyes eseménye így az egész hagyomány ízléses és meghatódott kép-képben [*mise en abyme*] jelenségévé válik, a folytonossága és éltető gazdagodása közötti szeretetteljes felelgetéssé: *eadem linea eademque sententia*. Minden egyéb az ideológia (nem számít, hogy az nosztalgikus vagy modernista, modern művészeti vagy populáris művészeti jellegű-e); vagy pedig az esztétikai fennköltség totális művészetének naiv és romantikus eszményítése, amely a szent rítust a művészet előadásában átfogja és feloldja (és fordítva). Ahol az egyéni esztétikai génusz – megfellebbezhetetlenül és magányosan – egy egész népszellemet [*Volksggeist*] értelmez, a kezdetektől napjainkig – a vallást is beleértve –, inkább ön-ünneplési céllal, mint Isten ígéje misztériumának ünneplése céljából teszi.

A zene és imádság, kereszténység és művészet közötti spirituális kötelek élő és éltető keresztény kultúrájának megvan a maga története. Egy nap majd ezt is meg kell ismerni és be kell fogadni. Ebben a lelkületben megkíséreljük összefoglalni (hadd álmodozzunk) egy konkrét utópia lehetséges koordinátáit. Úgy tesszük ezt, hogy egyszerűen felsoroljuk azokat a vetőmagokat, amelyekkel a hipotetikus, jó magvetőnk rendelkezhet. És néhány – egyszerre evangéliumi és földműves – erényt, amely a hasznára válhat.

4. A kortárs zene: kihívás és átmenet

A zene – a keresztény liturgia újfajta zenei lelkületével való kapcsolatának kiérlelése során – korábban ismeretlenül szoros kapcsolatba került annak valós lehetőségével, hogy eltanulja és magába építse a lélek minden redőjét, még a legapróbbat is, amelyet a szó, a gesztus és a megjelenítés alakít. A zenének az értelem eredetével való kapcsolódását most már a szabadság, és nem a szükség határozza meg.

A kereszténységben az emberi lény nem pusztán Isten visszatükröződése, hanem képe és hasonlatossága. Kezdeményezésre képes beszélgetőtárs, aki tehát alkalmas az interpretációra és az invencióra. Ennél alább nem létezik az emberi lélek története, és tehát nem létezik Isten teremtő művének a története, az eredete szerint. Sem zenetörténet, ha az emberi rendeltetésének meg akar felelni. (A spirituális individuációba való beavatás gyengéd módon minden embernél megismétlődik, aki erre a világra jön: az anyai vezérhangra az elme által keltett válasz már személyes jellegű. A gyerekek *gügyögése*, akik így próbálgatják a hangokat, hogy eljussanak a szóhoz, már egy személyes, zengő szintaxis gyakorlása, amelynek rendeltetése a diszkurzív intencionalitás, és amelyet egyre folytonosabban táplál a már hallott beszéd zenei modulációja). A keresztény kultúrában radikálisan új értelmezést kap és felolvad az esztétikai és vallásos spiritualizmus ősi bizalmatlansága a rituális gyakorlattal szemben. A jel változását természetes módon segíti elő annak a hallható és látható ikonnak a tényleges alakulása, amely az imádság és a dicsőítés, kórusban történő végzésével kiegészített, zenei kivitelezésből fakad. Akár populáris, akár kifinomult a kivitelezés, mindenképpen a hit gesztusa, amelyben a lélek boldogsága meggyőző módon össze van békítve a kifejezés érzékelhető minőségével.

Az alkotó szándék paradigmáinak különbözőségei és a kivitelezések eltérő színvonalai nem csak a templomi zene problémáját jelentik. Ugyanígy a civil kultúrát is érintik. A zenei szokások és cserélődés terén vannak szimbolikus értékek, amelyeket ki kell egészítenie az esztétikai szubsidiaritásnak, amely képes áramlásban tartani a jó kapcsolatokat, ahelyett, hogy a rossz szembenállásokat áramoltatná.

A művelt zeneszerzés kortárs ideológiája és a közkeletű zenei tapasztalat között jelenleg fennálló távolság látványosan hasonlít ahhoz, amely a kultusz ezoterikus gyakorlatai és az ókori civil vallásosság között állt fenn, még akkor is, ha folyamatosan a zenei ismeretek és műveltség (egyébként nagyon is komoly) problémájára szűkítik le. Másfelől a magas művészet szakralitását hirdető romantikus ideológiában, amely a virtuóz művészet esztétikai kizárólagosságát feltételezi, benne rejlik a vallásos és társas tapasztalás lecserélésének és eltorzulásának princípiuma, aminek problémás voltáról még maga a keresztény kultúra sem gondolkodott el megfelelően. Az újragondolás jelenlegi szakasza óhatatlanul

a zenei kultúra és a tényleges zenei gyakorlat pangási szakaszát is jelenti egyben. A vákuum véletlenszerű örvényt hoz létre a legillékonyabb elemeknél: bizonyosan a rojtoknál és csipkékénél is, nem csak a rongyoknál.

Mindenesetre bölcsnek tűnik, hogy mindenki magára vállalja a felelősségét annak, amit beletesz. A kellő adag alázattal és állhatatossággal. A kultúra mindig tanul a földművestől. Ami a keresztény vallási gyakorlat zenei kidolgozottságát illeti, egy újabban megjelent *tünet* és egy régóta fennálló *szimbólum* kettősét vetném fel, provokáció gyanánt. Talán bátorítólag hat.

A *tünet* abban a vitathatatlan tényben áll, hogy önmagában a 20. század zenei kultúrája is – a leginnovatívabb és legkísérletibb kortárs formákat is beleértve – állandó és szinte univerzális kapcsolatot tart fenn a vallásos (és így bibliai-keresztény) témákkal és gyakorlattal. Ebben a gyakori érintkezésben a zene mindig a „hazajárás” érzését kelti, aminek során újra rátalál annak az attitűdjének a boldogságára, hogy párbeszédet folytat az értelemmel, amellet, hogy otthonossá teszi az érzelmet. Az elkerülhetetlen „szakrális átmenet” zenei hatóereje segítségével végbemenő, egyházi és kulturális újra-akklimatizálódásnak bátorítania kell a vallás és művészet közötti, „hangokból álló fal” feloldó erejű ledőlését, megnyitva újra az elmét a két világ közti kötelékek újbóli elbeszélésére. A *szimbólumot* pedig a szavaknak a szertartásokban megnyilvánuló, értelemhordozó képessége, valamint a dicsőítés zenei boldogsága közötti, eredendő szintézisben keresném, amely magát a keresztény liturgiának az ikonját is életre hívta: ami a spirituális *ének* és a zenei *jubilus* szétválaszthatatlan egysége. Valahányszor a keresztény tudat ennek az eredendő és szétválaszthatatlan összefonódásnak a közösségi esztétikáját komolyan vette, ténylegesen új spirituális buzgalom fakadt belőle, a művészi kreativitás és egy új kor kibontakozása közötti kapcsolatnak köszönhetően is. A lényegivel való törődés, a maga legegyszerűbb formájában – ami az Ige hallgatása és a Jelenlét megidézése – jótékony hatású rezgéseket kelt, akár elképzelhetetlen távolságokra is.

Ekkor a spirituálisnak és a szenzibilisnek a zenében való újbóli összekomponálása – az önmagát vidáman megvalló hit gesztusával való kísérletezésben – kiállja a legnehezebb és legdöntőbb próbát: ami pedig az, hogy mennyire képes összehangolni az emberi elementáris valóságot

az isteni intimitással. Mindenre képes az a zene, amely ezt a próbát kiállja. A kreatív szabadság virtuóz boldogságának ekkor már nincsen szüksége arra, hogy lebecsülje a közösséget ahhoz, hogy magasan szárnyaljon. És máshol is, az alkotó Lélek boldogsága révén, amely ott vibrál minden spirituális szépségben. Az Egyház mindenesetre örömét leli benne. A keresztény közösség pedig értékelve és hallgatva, köszönettel és énekkel fogadja az összes figyelmes gesztust, amellyel nagylelkűen felé fordulnak.